

O WYSTĘPOWANIU JURY GÓRNEJ POD NOWYM MIASTEM NAD PILICĄ

Wychodnia jury górnej pod Nowym Miastem nie notowana w literaturze zasługuje na uwagę już chociażby z tego względu, że stanowi najdalej ku północy wysunięte, izolowane odsłonięcie malmu w obrzeżeniu Gór Świętokrzyskich. Odległość od najbliższych odsłonień górnej jury w Miódnicach pod Przytykiem wynosi ca 30 km. Jest to zarazem najbliższej Warszawy leżąca wychodnia mezozoiku odległa od stolicy o około 70 km w linii prostej.

Na wychodnię tę natknąłem się w ostatnich latach przed wojną, przeprowadzając rekonesans terenowy w grupie prof. S. Z. Różyckiego. Znalazłem tam wówczas ostrygę *Exogyra Bruntrutana*. Dokładniej prześledziłem zarys wychodni w r. 1955 w towarzystwie prof. W. Pożaryskiego.

Położenie wychodni jest dość osobliwe. W środku doliny Pilicy wzdłuż jej lewego brzegu w odległości ca

2,5 km w kierunku południowo-wschodnim od Nowego Miasta znajduje się niewysokie wzniesienie, wyższe za ledwie o 1 — 3 m od powierzchni przyległego tarasu zalewowego. Ciągnie się ono z zachodu na przestrzeni ca 1 kilometra, osiągając szerokość 150 — 200 m. Cały ten obszar jest użytkowany jako pastwiska dwóch sąsiadujących z sobą wsi: Pobiedna i Wola Pobiedzińska.

Główna wychodnia tworzy dwa bezpośrednio stykające się z sobą płaty w zachodniej części wzniesienia, większy zachodni i mniejszy wschodni o ogólnej długości około 300 m. Cała jej powierzchnia nosi ślady intensywnej eksploatacji występujących tu wapieni. W rezultacie brak zupełny odsłonień świeżej skały. Zamiast niej znajdujemy odpadki kopalniane w postaci drobnych okruchów wapieni i jasnych margli tkwiących w ilastej wietrzelinie, pokrywające równomiernie całą powierzchnię wychodni. W dnie rowu ograniczającego główny obszar wychodni natrafiono na szare ily.

W części północnej rowu na skraju wychodni kimerydu pojawiają się ily piaszczyste, jasno szare ze żwirkiem złożonym głównie z owalnych, dobrze wypolerowanych ziarn kwarcu z dodatkiem czertów i czarnych krzemieni o wygładzonej powierzchni. Prawdopodobnie mamy tu do czynienia z niewielkim płatem utworów trzeciorzędowych wypełniających zagłębienie, być może krasowego pochodzenia, w powierzchni wapieni jurajskich.

Na wschód od rowu odsłoneń brak. Blisko powierzchni występuje glina zwałowa, eksploatowana lokalnie w płytkich gliniankach wypełnionych wodą.

W odległości ca 250 m od wychodni w kierunku wschodnim, bliżej południowego skraju wzniesienia widoczne są ślady starego szybiku poszukiwawczego. Na hałdzie pod warstwą darni spotyka się okruchy żółtawych wapieni marglistych. Mamy zatem dowód o przedłużaniu się wychodni w tym kierunku na przestrzeni co najmniej 600 m.

We wschodniej części wzniesienia, ciągnącego się jeszcze na przestrzeni ponad 400 m, nie zauważyliśmy śladów wychodni skał starszych na powierzchni, chociaż można się liczyć z ich występowaniem na niezna- cznej głębokości.

W celu dokładniejszego określenia wieku serii pobraliśmy trzy próbki ze skał rokujących obecność mikrofauny dającej się wyodrębnić do zbadania.

Pobiedna 1 — z zachodniej części wychodni.

Pobiedna 2 — ze środkowej.

Pobiedna 3 — z iłw wytępujących w rowie we wschodniej części wychodni.

Analizę przeprowadziła mgr Wanda Bielecka w Pracowni Mikropaleontologicznej Instytutu Geologicznego, za co jej składam podziękowanie. Poniżej przytaczam tekst orzeczenia mgr Bieleckiej:

„Próbka 3. Ily margliste, szare bez makroskopowego detrytu fauny. Występowały tu dość liczne otwornice:

Trocholina solecensis Biel. et Pożar.

Spirillina orbicula Terg. et Berth.

Sigmomorphina inovroclaviensis Biel. et Pożar.

Eoguttulina liassica Strickl.

Frankeina kimeridensis Biel. et Pożar.

Próbka 2. Margle jasno szare.

Otwornic nie znaleziono, jedynie *Ostracoda* sp. Igły jeżowców.

Próbka 1. Margle jasno szare. Z otwornic znaleziono:

Dentalinopsis oolithica Terg.

Lenticulina subalata Reuss.

Lenticulina müsteri Roemér.

Eoguttulina liassica Strickl.

Spirillina orbicula Terg. et Berth.

Obecność tych otwornic, a przede wszystkim jednoczesne występowanie *Trocholina solecensis*, *Sigmomorphina inovroclaviensis* oraz pojedynczych okazów *Frankeina kimeridensis* przemawia za tym, że dostarczone próbki pochodzą z dolnej części kimerydu górnego. Próbka 2 i pr. 1 są więcowo prawdopodobnie starsze ze względu na upad warstw w kierunku NE, lecz należą one również do dolnej części kimerydu górnego“.

Według tradycji przetrwałej wśród miejscowej ludności eksploatowano tutaj ongiś wapieni na wypał wapna. Świadczą o tym zresztą ślady wapiennika zachowane w północnej części większej wychodni.

O czasie trwania eksploatacji nic pewnego nie można było się dowiedzieć. Musiała się ona zakończyć co naj- mniej w ub. wieku. Początki wydobywania wapna się- gają zapewne odległych czasów, o czym świadczyć może występowanie starego typu cegły „palcówki“ wraz z okrucami przepalanej gliny i fragmentami starej ce- ramiki przypominającej średniowieczną na południo- wo-wschodnim skraju wychodni.

Wapno tutejsze w warunkach komunikacyjnych istniejących przed wybudowaniem kolei mogło ze względu na bliższy transport zaopatrywać nie tylko No- we Miasto, lecz i miasta sąsiednie, zwłaszcza tejące da- lej ku wschodowi i północy, dla których nasza wychod- nia była źródłem surowca bliższym o około 30 km od najbliższej położonych wapienników rejonu Opoczna i Tomaszowa Mazowieckiego.

Można przypuszczać, że to powodzenie przyczyniło się do stosunkowo szybkiego wyczerpania tutejszego su- rowca po wybraniu warstw leżących powyżej poziomu wody. Walka z tym żywiołem była niemożliwa ze względu na bliskość Pilicy.

Praktyczne znaczenie tego odsłonięcia obecnie jest ra- czej niewielkie ze względu na stosunki wodne, z który- mi i w dzisiejszych warunkach walka jest bardzo trud- na. Nie można jednak wykluczyć napotkania w prze- dłużeniu wychodni już poza obrębem doliny punktów z płytkim występowaniem górnej jury. O możliwo- ściach takich, zwłaszcza na południowym brzegu Pilicy, świadczyć może napotkanie kilku nowych, nie notowa- nych w dawniejszej literaturze geologicznej odsłoneń niższych pięter jury białej oraz jury brunatnej w czasie prac prowadzonych przez autora komunikatu w okresie przedwojennym w rejonie Odrzywołu i Kłwowa.